

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมโดยทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมระดับประเทศ ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ยิ่งสังคมใหญ่มากเพียงใดความหลากหลายดังกล่าวก็จะมากขึ้นเพียงนั้น และการคงอยู่ทางด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติต่าง ๆ ก็มีส่วนสำคัญในการสร้างความหลากหลาย และความร่ำรวยทางวัฒนธรรม เป็นจุดดึงดูดความสนใจของคนทั่วไปในเวลาต่อมา

สำหรับประเทศไทยก็เช่นกัน มีส่วนประกอบของประเทศที่เป็นประชากรมากมายหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวไทยแท้ ชาวจีน ชาวอินเดีย และอื่น ๆ เนื่องจากได้มีการอพยพย้ายถิ่นกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นการย้ายถิ่นจากต่างประเทศและภายในประเทศ จากการอพยพย้ายถิ่นดังกล่าว กลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาในประเทศไทยจึงมีมากมายหลายเผ่าพันธุ์ คนเหล่านี้ได้แพร่กระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย

กลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ เมื่อได้เข้ามาอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชนดั้งเดิมบางส่วน ได้ปรับตัวให้กลมกลืนเข้ากับกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ก่อน แต่บางส่วนเมื่ออพยพเข้ามาในถิ่นใหม่ก็ยังคงดำรงรักษาเอกลักษณ์เดิมส่วนใหญ่ของตนเอาไว้ ดังเช่นคนไทยเชื้อสายจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลาช้านานตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับคนไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารีไม่รังเกียจคนต่างชาติดังภาษา ไม่จำกัดสิทธิผู้อื่นที่จะนับถือศาสนา จึงทำให้ชาวจีนอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก (พลกุล อังกินันท์, 2514, หน้า 1) ชาวจีนที่อพยพเข้ามาได้นำเอาระบบความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ มาเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมในวันสารทจีน พิธีศพ วันตรุษจีน วันเซ็งเม้ง การครอบงำวันตายของบรรพบุรุษ และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่ชาวจีนได้เคยยึดถือปฏิบัติมาก่อนในประเทศของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวจีนได้เรียนรู้และได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของตน

เอกลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวจีนไม่ว่าจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดในโลก ก็ยังคงรักษามโนธรรมนิยมประเพณีความเชื่อของตนเอาไว้ เนื่องจากชาวจีนมีความเชื่อว่าหากได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วจะสามารถช่วยเหลือให้การดำเนินชีวิตในต่างแดนเกิดความมั่นคงทั้งร่างกายและจิตใจ และมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในการส่งเสริมความเป็นเชื้อชาติเดียวกัน ทำให้

เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวจีน

ลักษณะความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเลที่นำมายึดถือปฏิบัติ มีการผสมผสานกันทั้ง พุทธศาสนานิกายมหายาน ลัทธิเต๋า ขงจื๊อ มีการเซ่นไหว้เทพเจ้า วิญญาณ และผีบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของคนจีนโดยใช้พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งภาษาที่ใช้สนทนาก็เป็นภาษาจีนที่ใช้ในประเทศของตนด้วยชาวจีนที่อพยพเข้ามาในต่างแดนได้รับรู้และเรียนรู้ถึงความสำคัญของวัฒนธรรม พิธีกรรมที่ตนได้เคยปฏิบัติเสมอมาในดินแดนของตน ทำให้ถึงแม้ชาวจีนจะอาศัยอยู่ในประเทศใดก็ยังคงมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองตลอดไป ด้วยการสืบทอดวิถีปฏิบัติแห่งตนให้แก่ลูกหลานรุ่นต่อๆ มาแม้ว่าคนไทยเชื้อสายจีนได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน และได้มีการสัมพันธ์ข้ามเชื้อชาติ มีการสมรสกับคนไทย แต่ชาวจีนก็ยังคงรักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม

ความเชื่อดังเดิมส่วนใหญ่แห่งตนไว้ได้ แม้ว่าชาวจีนรุ่นใหม่เกือบจะพูดและอ่านภาษาจีนไม่ได้แล้ว แต่วิถีชีวิตและแนวการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตก็ยังคงปรากฏร่องรอยของความเชื่อในอดีตที่ชนรุ่นก่อนได้นำติดตัวเข้ามาปฏิบัติให้เห็นอยู่ในสังคม (บรมพิลด์, ฟรีน, 2533, หน้า 11) ซึ่งการที่ชาวจีนยังคงดำรงวัฒนธรรมของตนนั้น แสดงว่าในวัฒนธรรมจีนจะต้องมีความมุ่งหมายบางอย่างที่มากกว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมจีนที่แสดงออกมาให้เห็นทั่วไป (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2530, หน้า 1)

ประเพณีพิธีกรรมมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เมื่อมนุษย์เกิดความต้องการที่จะหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงเกิดประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้น เช่น การเกิดการบวช การแต่งงาน และการตาย เป็นต้น โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ถือเป็นประเพณีที่แสดงออกอย่างสำคัญในชีวิต มีพิธีกรรมที่ปฏิบัติอย่างละเอียดซับซ้อนหลายขั้นตอน เสฐียร โกเศศ (2531, หน้า 1) กล่าวว่า การเกิดและการตายเป็นของคู่กัน มีความเกิดเป็นเบื้องต้นและมีความตายเป็นเบื้องปลายแห่งชีวิต เพราะฉะนั้นการเกิดและการตายจึงเป็นของต่อเนื่องถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์จึงให้ความสำคัญเพราะเป็นบันไดขึ้นและบันไดลงแห่งชีวิต ต้องประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เพื่อประโยชน์สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้าโดยพิธีเกิดเป็นพิธีตั้งต้นของชีวิต พิธีงานศพเป็นพิธีสุดท้ายของชีวิต เวลาเกิดใช้ของประกอบและคนน้อยย่อมพอแก่ความต้องการ ไม่เอิกเกริกมากนัก แต่พิธีงานศพมีเรื่องประกอบมาก เมื่อคนหนึ่งตายไปคนที่อยู่ข้างหลังย่อมมีความเดือดร้อน โดยไม่เต็มใจบ้าง โดยขัดใจบ้าง เครื่องมือเครื่องใช้ในพิธีงานศพเป็นเรื่องหนักกว่าพิธีเกิดเป็นอันมาก

พิธีศพส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นความน่ากลัวของวิญญาณหรือคนตาย ซึ่งมักเชื่อว่าผู้ตายจะเปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณที่ดุร้าย และอาจนำอันตรายมาสู่คนเป็นได้ หรือในบางสังคม

เช่น สังคมจีนโบราณ บทบาทของผู้ตายอาจมีสูงมากต่อความเจริญ ความสมบูรณ์พูนสุขของญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ จนก่อให้เกิดการบูชาบรรพบุรุษขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดโชคชะตาของสมาชิกในสังคมหรือลูกหลาน จึงจำเป็นต้องมีพิธีเช่นไหว้ตามฤดูกาลต่าง ๆ เช่น เช็งเม้ง ขึ้นตอนต่าง ๆ ของพิธีศพจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า ความตายมิใช่เป็นเพียงจุดสิ้นสุดของชีวิตโดยสมบูรณ์เท่านั้น แต่คือการเปลี่ยนสภาพจากโลกที่อาศัยอยู่ไปสู่อีกโลกหนึ่งหรืออีกภพหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับการแยกตัว หรือแยกคนตายออกจากคนเป็น พิธีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น การปล่อยให้น้ำเปียก ให้นกกากินเหลือแต่กระดูก หรือการเผา และพิธีการรวมตัวของผู้ตายในโลกใหม่กับบทบาทใหม่ที่ต่างไปจากโลกของคนเป็น (ปราณี วงษ์เทศ, 2538, หน้า 6)

ประเพณีและพิธีกรรมในแต่ละชุมชนจะมีแนวคิด รูปแบบ และเนื้อหาที่หลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีความหมายที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตน อันเกิดจากภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนและดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ ตามสภาพวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน ซึ่งประกอบด้วยความคิด ความเชื่อ ค่านิยม แบบอย่าง การกระทำ วิธีการ วัสดุอุปกรณ์ที่ชุมชนยึดถือและใช้สืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี และเป็นที่ยอมรับร่วมกันจนเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้น ๆ (การดี มหาจันทร์, 2532, หน้า 62) คนทุกชาติทุกภาษาล้วนมีธรรมเนียมงานศพ แต่ว่ากันว่า พิธีกรรมงานศพของคนจีนมีธรรมเนียมพิธีกรรม ความเชื่อ และ ศรัทธาค่อนข้างมากที่สุดใน โดยมีเรื่องหลักดังนี้ เช่น ต้องมีฮวงซุ้ย หรือที่ฝังศพที่เลือกทำเลอย่างพิถีพิถันพิธีบรรจุศพ สี่โลง ถูกต้องตามธรรมเนียมของแต่ละอำเภอพิธีรดน้ำศพทำบุญหลังงานศพการไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น ทุกขั้นตอนล้วนมีพิธีกรรม อุปกรณ์ตลอดจนรายละเอียดมากมายที่น่าสนใจและชวนให้ติดตาม

ในอดีตคนจีนโบราณใช้วิธีนำศพไปฝังตามชายป่าเขา จนกระทั่งถึงสมัยราชวงศ์เซี่ยคือประมาณ 3,780 ปีก่อนเริ่มมีการให้ความสำคัญว่าต้องทำพิธีศพให้ดี เริ่มมีการเอาศพใส่โลงมีพิธีกรรมแล้วจึงนำไปฝัง เวลาผ่านไป 500 ปี ประมาณ 3,200 ปีก่อน เป็นสมัยราชวงศ์โจวขุนนางชั้นสูงระดับผู้สำเร็จราชการ ชื่อโจวกงจิด้าน เป็นคนแรกที่คิดและกำหนดข้อประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีแต่งงาน ห้ามคนแซ่เดียวกันแต่งงานกันเอง ประเพณีการเข้าเฝ้ากษัตริย์ การกำหนดให้โอรสของมเหสีเอกเป็นรัชทายาทรวมทั้งธรรมเนียมการจัดงานศพที่ต้องทำให้ดีที่สุดในเรื่องสำคัญ

โจวกงจิด้าน ให้ถือเป็นธรรมเนียมเมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์พระศพให้ใส่โลงที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง 4 ชั้น พร้อมใส่เครื่องใช้จำเป็นลงไปด้วย และทำพิธีฝังเมื่อครบ 7 เดือน ระดับเจ้าเมืองโลงศพให้เป็นไม้เนื้อแข็ง 3 ชั้น ฝังเมื่อครบ 5 เดือนระดับขุนนาง ใส่โลงศพไม้เนื้อแข็ง 2 ชั้น

ฝังเมื่อตายครบ 3 เดือน ระดับบัณฑิตไฮโลงไม้เนื้อธรรมดาชั้นเดียว ฝังเมื่อตายครบเดือน นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดประเพณีการไว้ทุกข์ เช่นการไว้ทุกข์พ่อแม่ต้องนาน 3 ปี 3 เดือนแรกให้กินแต่ข้าวต้ม ฯลฯ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2530 จีนชุดค้นพบหลุมศพโบราณประมาณว่าอายุต้องมากกว่า 3,000 ปี เป็นหลุมฝังศพขนาดใหญ่ กว้างยาว 3 x 4 เมตรรูปหลุมคล้ายหั่วกะโหลกภายในมีศพ 4 ศพ โครงกระดูกที่น่าสนใจคือศพที่อยู่กลางหลุม สันนิษฐานว่าคงเป็นเจ้าของหลุมผู้ตายน่าจะมียศฐานะเป็นเจ้านายใหญ่โต อีก 3 ศพโครงกระดูกเล็กกว่าศพหนึ่งมีรอยแผลที่กะโหลก ทำให้สันนิษฐานว่า 3 ศพเล็กน่าจะเป็นคนรับใช้ที่ถูกบังคับให้ตายตามเจ้านาย ที่น่าสนใจพอกัน คือศพเจ้านายถูกชนเบี่ยงด้วยตัวมังกรและเสื้อที่เรียงลายด้วยเปลือกหอยกาบอย่างชัดเจนนั้นจะสะท้อนความเชื่อ 2 อย่างที่มีมาแต่โบราณ นั่นคือ ความเชื่อในโลกหลังความตาย ต้องเตรียมการให้พร้อม เช่น มีคนใช้ตามไปคอยปรนนิบัติด้วย และมังกรและเสื้อคงเป็นสัญลักษณ์บางอย่างที่เชื่อถือเกี่ยวพัน หรือสัตว์เทพประจำทิศทั้งสี่ตามหลักฮวงซุ้ย ส่วนธรรมเนียมการหาฮวงซุ้ยดี ๆ ฝังศพเริ่มเมื่อใดยังไม่ทราบแต่เท่าที่ทราบในปัจจุบัน จีนชื่อยองแด่ น่าจะเป็นจักรพรรดิองค์แรกที่สร้างฮวงซุ้ยให้ตนเอง (จิตรา ก่อมนันทเกียรติ, 2542, หน้า 23)

ประเพณีของชาวจีนนั้นเมื่อถึงแก่ความตายแล้วนิยมฝังศพ ด้วยความเชื่อว่าการตายนั้นเป็นด้วยวิญญาณออกจากร่างไปชั่วคราว และช่วงเวลานี้ วิญญาณที่ออกไปจะกลับมาสู่ร่างเดิม จึงมีการเก็บศพไว้เพื่อความอบอุ่นและแสดงความกตัญญูต่อกตเวทีของลูกหลาน การฝังศพนี้เริ่มเมื่อก่อน พ.ศ. 207 โดยมีการสร้างที่เก็บศพขึ้นเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลานที่มีชีวิตอยู่และได้กราบไหว้พ่อแม่เพื่อเป็นสิริมงคลของตนเอง การสร้างที่ฝังศพหรือที่เก็บศพจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญของตระกูล ต้องสร้างที่มีชัยภูมิเหมาะสม โดยนิยมยึดถือเอาสถานที่ที่มีต้นธารน้ำไหลผ่านเพื่อให้หน้านั้นเป็นสื่อ นำความเยือกเย็นสมบูรณ์ไปสู่ลูกหลาน เช่นเดียวกับที่น้ำทำให้มนุษย์ สัตว์ และพืชเจริญเติบโต และหน้านั้นเป็นธาตุหนึ่งในสี่ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายของมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

ตามหลักฐานที่มีการจดบันทึกไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ของจีนนั้นในปี ค.ศ. 230 กษัตริย์ซุนกวน แห่งจ๊กก๊กในสมัยสามก๊ก ได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรสุหนานที่ตั้งอยู่ในบริเวณประเทศกัมพูชาและส่วนหนึ่งของไทยในปัจจุบัน และได้มีการบันทึกเรื่องราวของอาณาจักรสุหนานไว้เป็นหลักฐาน ถ้าถือตามหลักฐานนี้ไทยกับจีนก็มีความสัมพันธ์กันมา 1,700 กว่าปีแล้ว และจากหลักฐานทำให้ทราบว่าจีนกับประเทศเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันได้ทำการค้าขายมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 มีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีต่อกันในสมัยราชวงศ์ถังของจีนก็ได้ติดต่อกับอาณาจักรทวารวดี สมัยซ่งของจีนนั้นติดต่อกับละโว้ สมัยราชวงศ์หยวนติดต่อกับค้าขายกับสมัยสุโขทัย สมัยราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิงนั้นติดต่อกับค้าขาย

กับสมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และรัชกาลที่ 1, 2 และ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และปลายรัชกาลที่ 3 (ค.ศ. 1824-1851) ได้มีชาวจีนอพยพมาตั้งรกรากหรือทำมาหาเลี้ยงชีพในไทยมากมาย (อาทร พึ่งธรรมสาร, 2543, หน้า 7) โดยในสมัยประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรไทยสมัยอยุธยาตอนต้น ปรากฏร่องรอยหลักฐานของชุมชนเมื่อทำชายฝั่งทะเลชื่อ เมืองศรีพะโร หรือศรีพล และเมือง บางปลาสร้อย ค่อมาการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติทำให้ชุมชนเมืองทั้งสองสูญเสียศักยภาพในการเป็นเมืองท่าโดยโคลนเลนจากแม่น้ำบางปะกงถูกพัดพามาทับถมชายฝั่งทะเลเมืองศรีพล และเมืองบางปลาสร้อยเพราะชายฝั่งทะเลของเมืองทั้งสองเป็นทะเลหน้าในคลื่นลมค่อนข้างสงบ โคลนเลนจึงไม่ถูกระแสน้ำพัดพาไปไกลจากชายฝั่ง หากแต่ทับถมกันอยู่ในระยะที่ไม่ไกลจากปากแม่น้ำบางปะกงมากนัก (มาไกลสุดถึงด้านในของบริเวณเขาสามมุก ต่อจากอ่างศิลาลงมา) ทำให้ชายฝั่งตื้นเขิน เรือสินค้าต้องจอดไกลจากชายฝั่งมากขึ้นทุกที ทำเรือจึงขยับตัวจากศรีพล ไปบางปลาสร้อยและอ่างศิลา

อ่างศิลาเป็นท่าจอดพักเรือสินค้าที่จะเข้าไปกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา และมีความสำคัญขึ้นตามลำดับจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนพระยาชลยุทธโยธินและพระวิภาคภูบาลแข่งขันขอสัมปทานสร้างทางรถไฟเชื่อมกรุงเทพฯ กับท่าเรืออ่างศิลา (ภารดี มหาขันธ์, 2553, หน้า 62-64) หลักฐานเครื่องถ้วยจีนและนิทานพื้นบ้านเรื่องเศรษฐีพาโลที่เป็นเจ้าเมืองศรีพล แสดงให้เห็นว่าเมืองศรีพลซึ่งเป็นเมืองท่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นชุมชนเมืองที่มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีนและมีคนจีนตั้งถิ่นฐานอยู่ นอกจากนั้นจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหลวงหรือวัดใหญ่อินทาราม ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็แสดงให้เห็นว่าที่เมืองบางปลาสร้อยมีคนจีนอาศัยอยู่มาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว ที่น่าสังเกตคือ ที่ใดที่เป็นท่าเรือ ที่จอดพักเรือสินค้าจะมีชาวจีนตั้งถิ่นฐาน ประกอบสัมมาชีพอยู่รายรอบทุกที่ บริเวณชายฝั่งของจังหวัดชลบุรีนอกจากจะมีชาวจีนตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพค้าขาย และให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการขนถ่ายสินค้า ช่อมแซมเรือสินค้า ฯลฯ แล้วยังประกอบอาชีพประมง ต่อเรือ ที่อยู่ทางตอนในเข้าไปก็ประกอบอาชีพทางการเกษตร เพาะปลูกพืชผัก ผลไม้ ทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ และสุกร ทำโรงสี น้ำตาล ดมกลั่นสุรา น้ำปลา แปรรูปผลิตภัณฑ์จากทะเล ฯลฯ

จำนวนคนจีนในจังหวัดชลบุรีเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และมากยิ่งขึ้นหลังจากประเทศไทยทำสนธิสัญญาชุดเบาว์ริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นสมัยของการปฏิรูปประเทศตามแบบสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง (ภารดี มหาขันธ์, 2554, หน้า 49-50)

ชลบุรีเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกคนจีนในชลบุรีส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายแต้จิ๋วซึ่งเชี่ยวชาญการค้าและมีบทบาทสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจประมงอุตสาหกรรมเกษตรกรรม และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 2-3) อยู่แถบชายทะเลเมืองบางปะกาศร่อยทำการค้าและประมงอย่างกว้างขวางจนมีเหลือส่งออกไปยังต่างประเทศอีกทั้งเป็นผู้นำอ้อยเข้ามาปลูก และริเริ่มอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายแถบอำเภอบ้านบึงอำเภอฟานทอง และอำเภอฟันสนิมส่วนคนจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 มักทำอาชีพปลูกผักและเลี้ยงเป็ดอยู่ในบริเวณเดียวกัน คนจีนได้อพยพมาตั้งรกรากในจังหวัดชลบุรีและได้แต่งงานกับคนท้องถิ่นได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมประจวบคณฤดิพันธ์ ยังไปกว่านั้นคนจีนยังนำศิลปวัฒนธรรมของจีนมาเผยแพร่ (จุลชีพ ชินวรรณ, 2528, หน้า 61) และยังปฏิบัติตามพิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ของตนที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศจีนซึ่งคนจีนมีความเชื่อว่า ถ้าตนได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีแต่เดิมมา จะสามารถช่วยเหลือให้การดำเนินชีวิตในต่างแดนมีความมั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีจีนแสดงบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตทางสังคมในการส่งเสริมความเป็นเชื้อชาติเดียวกัน และทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวจีน เพราะฉะนั้นชาวจีนไม่ว่าจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่แห่งไหนในโลก ก็ยังคงรักษามรดกประเพณี ความเชื่อของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง (บรมพิลด์, ปริน่า, 2533, หน้า 3) โดยจะพยายามรักษาระเบียบประเพณีของตนไว้มากบ้างน้อยบ้างตามสภาพ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นชาวจีนในชุมชนจีนโพ้นทะเลในฐานะของชาวต่างชาติหรือในสังคมตะวันตก (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531, หน้า 41)

ในสังคมไทยคนจีนและวัฒนธรรมจีน มิใช่เป็นสิ่งที่แสดงความแตกต่างหรือความเหลื่อมล้ำทางชนชาติแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นเครื่องหมายบ่งชี้ถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยกับคนจีนอย่างสมานฉันท์เกิดสันติสุขและความร่วมมือร่วมใจที่จะช่วยพัฒนาทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า จนในปัจจุบันประชากรชาวจีนบนผืนแผ่นดินไทยลดจำนวนลงเรื่อย ๆ ในขณะที่มีคนไทยเชื้อสายจีนมากขึ้น และเขาเหล่านี้มีสิทธิ มีหน้าที่ตามกฎหมายในฐานะพลเมืองไทยโดยเสมอภาคภายใต้พระบรมโพธิสมภารปกแผ่ให้ความร่มเย็นเป็นสุขสืบมาจนอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีประเทศใดในโลกที่จะเกิดสังคมผสมผสานระหว่างไทย-จีนได้อย่างกลมเกลียวเฉกเช่นที่เกิดในประเทศไทย (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2542, หน้า 113)

พิธีกรรมของชาวจีนทั้งในรอบชีวิตโดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับการตายยังเป็นพิธีศพของบุพการีด้วยแล้วผู้เป็นบุตรหลานจะต้องจัดอย่างดีที่สุดเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูทดแทนความละอายขัดข้อน สะท้อนภูมิปัญญาเก่าแก่ เต็มไปด้วยสัญลักษณ์เพื่อให้เกียรติแก่ผู้ตายและส่งผู้ตายไปยังภพภูมิที่ดีและบุตรหลานที่ยังมีชีวิตอยู่มีความเจริญรุ่งเรือง รักใคร่สามัคคีกันเมื่อชาวจีนอพยพไปอยู่ที่ใดก็นำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของชนชาติตน ไปปฏิบัติ และพิธีกรรม

งานศพเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาจากความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลานและสืบเนื่องกันไปเรื่อย ๆ ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมของชาวจีนในจังหวัดชลบุรีที่แสดงออกมานั้น ไม่ได้มีลักษณะที่เป็นของแท้ดั้งเดิม หากแต่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ลดขั้นตอนของการปฏิบัติตามพิธีกรรมลงไป แสดงว่าความเชื่อทางศาสนาที่เป็นรากฐานของพิธีกรรม และองค์ประกอบของพิธีกรรมได้มีการกลืนกลายบางส่วน โดยได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหญ่ที่ห้อมล้อมวัฒนธรรมจีนอยู่ในเวลานี้ (สมบุญ สุธาสาธิต, 2530, หน้า 2-3)

ข้อสรุปลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวจีน ก็คือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) โดยมีนักวิจัยทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยที่ยอมรับในข้อสรุปดังกล่าว สกินเนอร์ (2548, หน้า 303-304) ได้สรุปว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการผสมผสานกลืนกลายในแง่วัฒนธรรม ศาสนาและลักษณะรูปพรรณ สัตว์ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลในเรื่องชนกลุ่มน้อยก็เอื้ออำนวยและกดดันให้ชาวจีนเต็มใจและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผสมเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมไทย อีกทั้งการศึกษาสังคมจีนในประเทศไทยของสกินเนอร์ (2548) พบว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้รูปแบบวัฒนธรรมจีนแต่โบราณ คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ การบูชาบรรพบุรุษ ที่มีรากฐาน คือ การฝังและพิธีที่ยุ่งยากเกี่ยวกับการฝังศพ ก็มีหลักฐานว่าในศตวรรษที่ 19 คนจีนส่วนใหญ่เผาศพคนตายคนจีนเลิกการฝังศพและการสร้างฮวงซุ้ยราคาแพงหันมาใช้พิธีเผาศพเหมือนคนไทยทั่วไป สกินเนอร์เห็นว่าการเผาศพไม่ใช่เป็นเพียงถูกกลืนแต่ผิวเผินเท่านั้นแต่เป็นการกลืนลึกลงไปถึงแก่นสังคมจีน และในพิธีศพมีการประกอบด้วยพิธีแบบไทยให้พระไทยสวดมนต์และประกอบพิธีเผาในวัดไทยด้วย (สกินเนอร์, 2548, หน้า 133)

ดังนั้นสิ่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมของชาวจีนในประเทศไทยที่ส่งผลกระทบไปอย่างช้า ๆ นั่นก็คือสาระในเรื่องของความหมาย และรูปแบบของพิธีกรรมซึ่งมีผลให้ความมุ่งหมายที่บรรพบุรุษต้องการให้ลูกหลานปฏิบัติได้เปลี่ยนไปอันเป็นการเปลี่ยนระบบคิดอย่างถาวร พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายอาจนับเนื่องเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุด ในกระบวนการพิธีกรรมวงจรชีวิตทุกพิธีกรรม เพราะมีความสัมพันธ์กับโลกที่ลับหรือกับความตายที่อธิบายได้ยาก การมีพิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องย่อมทำให้ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดไม่รู้สึกรำคาญโดดเดี่ยวจนเกินไปนัก เป็นการนำเสียดายที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสิ่งนี้น้อยไป เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมมากมาย โดยเฉพาะความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทำให้เห็นว่า พิธีกรรมเป็นเรื่องไร้สาระ จนขาดความใส่ใจในความหมายที่แท้จริงของพิธีกรรม

จากสาเหตุข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษา พิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดชลบุรีซึ่งหลายขั้นตอนของพิธีกรรมถือว่าเป็นรากฐานชีวิตและความเชื่อที่มีเชื่อมโยง ทางด้านความกตัญญูและการบูชาบรรพบุรุษอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าแบบแผนการดำเนินชีวิตจะเข้าสู่ การกลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นไทยแล้ว รวมทั้งในสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดย กระบวนการที่ทำให้สังคมอยู่ในภาวะทันสมัย แต่ยังคงมีพิธีกรรมที่จะต้องปฏิบัติคงเหลืออยู่ ซึ่งพิธีกรรมศพยังสื่อให้ทราบถึงความหมายสำหรับวิถีชีวิตและรูปแบบสังคมของคนไทย เชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี จึงเป็นเหตุให้ทำการศึกษาถึงคติความเชื่อ และรูปแบบของพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานในการจัดพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี ไปตามบริบทต่างๆ ของสังคม

คำถามของการวิจัย

1. คติความเชื่อในพิธีกรรมศพในประเทศจีนของคนจีนแต่จิวก่อนอพยพเข้ามาอาศัย อยู่ในจังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร
2. รูปแบบพิธีกรรมศพในประเทศจีนของคนจีนแต่จิวก่อนอพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัด ชลบุรีเป็นอย่างไร
3. อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานในการจัดพิธีกรรม ศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมศพของคนจีนแต่จิวก่อนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใน จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบของพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ในการจัดพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมศพของคนจีนก่อนอพยพเข้ามา อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีอันนำไปสู่การอธิบายหรือทำนายลักษณะสังคมของคนไทยเชื้อสายจีน และทำให้เข้าใจถึงรากฐานของความคิดและการกระทำของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ได้ความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อีกทั้งแนวโน้มในอนาคตของพิธีกรรมศพ

3. สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตไว้เฉพาะครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชลบุรีเท่านั้น โดยเฉพาะคนไทยที่มีเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว ซึ่งจังหวัดชลบุรีถือว่าเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่อยู่ท่ามกลางความเจริญของสังคม อีกทั้งเป็นจังหวัดในภาคตะวันออกที่มีคนไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วอยู่หนาแน่น ถือเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก และยังคงมีบริบทของความเป็นสังคมจีนที่มีความใกล้เคียงกัน

ประเด็นการศึกษา คือ ศึกษารูปแบบของการประกอบพิธีกรรม ความหมาย คติความเชื่อ และลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของลูกหลานของคนจีนในจังหวัดชลบุรี รวมทั้งปัจจัยหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยศึกษาภายในครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วที่อยู่ในจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเป็นลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจและศึกษาเอกสาร

โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ

ดังนี้

1.1 หนังสือพิธีกรรมพื้นบ้านแต้จิ๋ว ฉบับภาษาจีน

1.2 หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ศึกษา

1.3 ข้อมูลสิ่งพิมพ์ วารสาร บทความ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในเขตพื้นที่ศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบไม่มีโครงสร้าง สัมภาษณ์พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ ในการสังเกตผู้ศึกษาจะใช้วิธีการจดบันทึก ส่วนการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการบันทึกลงในเทปบันทึกเสียงหรือจดบันทึกตามความเหมาะสม และได้กำหนดกลุ่มผู้ที่จะสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

2.1 ครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนแต่จิวที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองจีนและปัจจุบันมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดชลบุรี

2.2 ผู้นำ หรือเจ้าพิธี หรือผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมศพที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากประเทศจีน และปัจจุบันมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดชลบุรี

3. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความโดยการสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่ได้จากข้อ 3.1 รวมทั้งข้อมูลที่ได้จดบันทึกจากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และจากเอกสารมาเรียบเรียงเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม และรูปแบบของพิธีกรรมศพของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี

3.4 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และจากเอกสารมาวิเคราะห์ตามขอบเขตของการศึกษา

3.5 ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด และจัดระบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับขอบเขตด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

3.6 สังเคราะห์ข้อมูล

4. การเสนอผลการวิจัย

เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) และมีภาพประกอบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

พิธีกรรมศพ หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีการปฏิบัติอันเป็นการกระทำที่เป็นความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีเมื่อมีบุคคลในครอบครัวได้ถึงแก่กรรมลง โดยเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่คนจีนได้กำหนดขึ้นและเป็นรูปแบบเฉพาะที่เป็นค่านิยมของคนจีนและผู้สืบเชื้อสายจีน

คติความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของคนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่ปรากฏ

อยู่ในพิธีกรรมศพ แม้ว่าพลังเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่คนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนเหล่านั้นยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวต่อสิ่งเหล่านี้ เช่น การทำงัดก็จะช่วยให้ผู้ตายได้รับความสุขในปรภพ และยังเชื่อว่าจะส่งผลให้ลูกหลานได้รับความสุขความเจริญด้วย เป็นต้น

คนไทยเชื้อสายจีน หมายถึง คนไทยเชื้อสายจีนที่มีบรรพบุรุษเป็นจีนโพ้นทะเล หรือ ชาวจีนที่โอนสัญชาติเป็นคนไทย ซึ่งอพยพมาจากประเทศจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดชลบุรี โดยมีเชื้อสายจีนแต่จำทางฝ่ายบิดา หรือมารดา หรือทั้งสองฝ่าย ซึ่งปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ใน จังหวัดชลบุรี

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนวิธีการปฏิบัติอันเป็น การกระทำที่เป็นความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรีที่มีในพิธีกรรมศพ

การผสมผสานทางวัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะร่วมกันของทั้งสองวัฒนธรรม ซึ่งสังคม ชาวไทยเชื้อสายจีนรับวัฒนธรรมมาจากภายนอกมาปฏิบัติในพิธีกรรมศพ แล้วนำมาปรับให้เหมาะสม กับกลุ่มของตน โดยการผสมผสาน บูรณาการ จนเป็นแนวปฏิบัติอันเป็นที่ยอมรับสืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบัน